

DET ONDA

Hur kan man förlika närvaron av det onda i världen med en allsmäktig och god Guds existens? Problemet har funnits i alla tider, men det har visat sig alldeles särskilt ångestladdat i våra dagar. Vi har lärt känna nazismen och dess dödsläger, atombomben, stalinismens och poststalinismens gulag och den tredje världens lidande. Det ondas problem, eller snarare skandal, är en av den moderna ateismens källor.

Redan i början av 300-talet formulerade den kristne författaren Lactantius problemet på ett sätt som inte har förlorat något av sin styrka eller aktualitet:

Antingen vill Gud utplåna det onda, men kan det inte. Eller så kan han det, men vill inte. Eller så varken kan eller vill han. Om han vill och inte kan är han maktlös, vilket går emot hans natur. Om han kan men inte vill är han ond, vilket också går emot hans natur. Om han varken vill eller kan är han både ond och svag och är alltså inte Gud. Men om han vill och kan, vilket är det enda som stämmer överens med vad han är, varifrån kommer då det onda och varför gör han inte slut på det?¹

De filosofer som har velat beskriva hur Gud styr världen har lagt fram två argument.

För det första är Gud inte upphovsman till det onda. Han är det inte av det enkla skäl att det onda inte existerar som en fristående verklighet. Det onda är inte en sak bland andra, det är inte en skapelse. Det är negativitet, frånvaro, avsaknad av det som krävs för att en realitet skall vara sig själv helt och hållet.

För det andra tillåter Gud det onda som det större godas oundvikliga förutsättning i ett skapat universum. Han tillåter det fysiska onda (lidande, olika olyckor, katastrofer och förstörelse) därför att det är oundvikligt i ett sådant skapat och därigenom ofullkomligt universum, bestående av en mängd väsen vars eget goda inte alltid kan sammanfalla med de andras; men själva

---

¹ Lactantius, *Om Guds vrede*, 13

existensen av detta universum och dess globala harmoni är större än det onda det rymmer. Han tillåter det moraliska onda av respekt för friheten hos de varelser han har skänkt förnuft.

Ett sådant svar är inte felaktigt. Det är det enda möjliga om man håller sig till det rent rationella och bortser från vad Gud har uppenbarat för oss av sin plan för människan och världen. Filosofins slutna vision ersätts dock av den gudomliga uppenbarelsen med en dynamisk, historisk vision som öppnar oändligt vidare horisonter för oss.

Ett rent "naturligt" universum, som Gud inte förvandlar genom att låta sina oskapade energier träda in i det, rymmer av nödvändighet lidande och död. Ett sådant universum är det enda som det mänskliga förnuftet kan föreställa sig när det bara har sina egna resurser att tillgå. Genom sitt Ord har emellertid Gud uppenbarat för oss att han inte har skapat världen för att den skall förbli instängd inom naturens gränser. Den finns enbart i avsikt att förvandlas genom fritt deltagande i Gudomens oskapade energier och stråla av gudomlig härlighet. Målet för Guds skapande verksamhet är en förvandlad värld, där det inte längre skall finnas vare sig olycka, lidande eller död, utan Gud skall vara allt i alla. Det är detta definitiva universum, slutpunkten för Guds plan, som kapitel 21 i Uppenbarelsesboken för oss:

Och jag såg en ny himmel och en ny jord. Ty den första himlen och den första jorden var borta, och havet fanns inte mer. Och jag såg den heliga staden, det nya Jerusalem, komma ned ur himlen, redo som en brud som är smyckad för sin man. Och från tronen hörde jag en stark röst som sade: "Se, Guds tält står bland människorna, och han skall bo ibland dem, och de skall vara hans folk och Gud själv skall vara hos dem, och han skall torka alla tårar från deras ögon. Döden skall inte finnas mer, och ingen sorg och ingen klagan och ingen smärta skall finnas mer. Ty det som en gång var är borta." Och han som satt på tronen sade: "Se, jag gör allting nytt" (Upp 21:1-5).

Men varför har inte Gud redan från början skapat universum i detta slutgiltiga tillstånd, denna gudomliggjorda situation, där det onda i alla dess former saknas?

Svaret är att gudomliggörandet av förnuftsbegåvade varelser, änglar och människor, genom vilka den gudomliga härligheten skall stråla över de icke förnuftsbegåvade varelserna, är en förening i kärlek. Det är ett möte mellan den oskapade, gudomliga viljan och skapade viljor i en ömsesidig, personlig kärlek. Från de skapades håll, änglars och människors, förutsätter detta ett fritt svar, ett samarbete mellan deras frihet och Guds nåd. För att den skapades gudomliggörande skall äga rum och för att det verkligen skall vara en fullständig gemenskap i ömsesidig kärlek måste denna varelse kunna ge sig själv i frihet eller vägran att älska.

Världens rådande tillstånd är tillfälligt. Det utgör enligt Guds plan ett rum där människans frihet kan komma till uttryck i form av ett val mellan Gud och den skapades egoism och självtillräcklighet. Detta rådande tillstånd äger i konkreta termer två karaktärsdrag:

Å ena sidan är materiens och djurens värld underkastad det som fäderna kallar ”förgängelsen”, det vill säga lidandet och döden. Den har ännu inte förvandlats av de gudomliga energierna, eftersom människan inte är förvandlad. Den befinner sig i ett övergångsstadium som kommer att ta slut vid Jesu återkomst. Detta tillstånd är inte enbart en följd av fallet av de förnuftsbegåvade varelserna före Adams skapelse och synd – det materiella universum var inte förvandlat. Men det är helt säkert att änglarnas, våra första förfäders och alla deras ättlingars synd på ett allvarligt vis har förvärrat detta ”förgängliga” tillstånd i det materiella universum och i djurvärlden.

Å andra sidan har de frihetsbegåvade varelserna missbrukat sin frihet och syndat – en del av änglarna i Lucifers efterföljd och alla människor genom djävulens list och i efterföljd av Adam, deras förste fader. De har därmed frivilligt avlägsnat sig från Gud, livets källa.

I kraft av sin perfekta natur har de fallna änglarna oåterkalleligen låst sig i hat mot Gud och hans kärleksplan. De har blivit till djävlar.

Människan, Guds avbild, som skaparen hade underkastat döden och lidandet och som hade kunnat undvika den för alltid genom att förbli i gemenskap med Guds vilja har skilt sig från Gud. Hon har därmed försatt sig själv på djurens

nivå och liksom de blivit ”förgänglig”, underkastad lidande och död. Det är detta vi kan lära oss från Första Moseboks tredje kapitel:

Till kvinnan sade Gud: ”Stor skall jag göra din möda när du är havande, med smärta skall du föda dina barn. Din man skall du åtrå, och han skall råda över dig.” Till mannen sade han: ”Du som lyssnade till din hustru och åt av trädet som jag förbjöd dig att äta av, förbannad skall marken vara för din skull. Med möda skall du hämta din näring från den så länge du lever, törne och tistel skall den ge dig. Du skall äta av växterna på marken, du skall slita för ditt bröd i ditt anletes svett tills du vänder åter till jorden. Ty av den är du tagen, jord är du och jord skall du åter bli.” Mannen gav sin hustru namnet Eva, ty hon blev moder till alla som lever. Herren Gud gjorde kläder av skinn åt mannen och kvinnan och klädde dem. Herren Gud sade: ”Människan har blivit som en av oss, med kunskap om gott och ont. Nu får hon inte plocka och äta också av livets träd, så att hon lever för alltid.” Och Herren Gud förvisade människan från Edens trädgård och lät henne bruka jorden varav hon var tagen. Han drev ut människan, och öster om Edens trädgård satte han keruber och det ljungande svärdet att vakta vägen till livets träd (1 Mos 3:14-24).

I andra kapitlet till Visheten läser vi:

Gud skapade människan till odödlighet och gjorde henne till en bild av sitt eget väsen, men genom djävulens avund kom döden in i världen (Vish 2:23-24).

Och apostlen Paulus säger i Romarbrevets femte kapitel:

Genom en enda människa kom synden in i världen, och genom synden döden, och så nådde döden alla människor, därför att de alla syndade (Rom 5:12).

Det tillstånd av lidande och död som människan är underkastad är alltså en följd av synden. Det betyder inte att varje sjukdom som drabbar en människa har orsakats av personliga synder. Däremot är den ett deltagande av varje människa i den fallna naturen. Och varje individuell synd har en verkan långt

utöver den som utför den, dess efterverkningar är på något vis universella. Det är det som den franske författaren Léon Bloy har gett uttryck för med sitt poetiska och profetiska snille:

Vår frihet hänger samman med världens jämvikt... Varje människa som gör en fri handling sprider ut sin personlighet i det oändliga. Om hon med motvilja ger en slant åt en fattig, kommer denna att gå rakt igenom den fattiges hand, falla rakt igenom jorden och alla solar, rakt igenom alla grundvalar och fördärva världsalltet. Om hon utför en oren handling fördunklar hon kanske tusen hjärtan som hon inte känner, som på ett gåtfullt vis är förknippade med henne och för vilka det är nödvändigt att denna människa förblir ren, precis som den törstande vandringsmannen behöver den bägare av vatten evangeliet talar om. En kärleksgärning, en handling av verkligt medlidande sjunger gudomligt lov för henne från Adam till tidens slut; den helar de sjuka, tröstar de förtvivalade, stillar stormarna, befriar de fångna, omvänder de trogna och bevarar människosläktet. Hela den kristna filosofin ligger i den utsägliga vikten av den fria handlingen och i föreställningen av en alltomfattande och oförstörbar solidaritet.

Allt ansvar är förvisso personligt. Men varje personlig akt bidrar till att öka det goda eller det onda i världen.

Som redan Irenaeus av Lyon klargjorde är inte sjukdom och död nyckfulla straff som Gud låter drabba den skyldige, utan logiska konsekvenser som på ett organiskt sätt följer på synden.

Gemenskapen med Gud är liv, ljus och åtnjutande av det goda som kommer från honom. Han utsätter däremot dem som frivilligt skiljer sig från honom för den separation de själva har valt. Men avskilnaden från Gud är död; avskilnaden från ljus är mörker; separationen från Gud är förlust av allt det goda som kommer från honom. De som genom sitt frånfälle har förlorat det vi har sagt och befinner sig i avsaknad av allt detta goda drabbas av varje form av plåga. Inte för att Gud anstränger sig för att plåga dem, utan för att plågan kommer till dem till följd av att de har berövats allt det goda.²

---

² Irenaeus, *Adv. Haer.* 5, 27, 21.

Vad beträffar de icke förnuftsbegåvade varelserna har deras ”förgängliga” tillstånd, såsom det är idag, otvivelaktigt med änglars och människors synd att göra.

Änglarna har alldeles säkert en förbindelse med den fysiska världen. J. H. Newman, som på en gång var väl bekant med kyrkofädernas teologi och hade en stark känsla för den osynliga världens verklighet, betraktade änglarna ”inte bara som de tjänare som skaparen använder i kontakten med människorna”, utan också som dem som verkställer den synliga världens ordning.

Jag skulle beskriva dem som rörelsens, ljusets och livets verkliga orsaker, upphovet till de fundamentala principer i det fysiska universum som får oss att tänka i orsak och verkan när resultatet av dem blir förnimbart för våra sinnen, och också till det vi kallar naturlagarna.

I en predikan på S:t Mikaelssdagen sade han om änglarna:

Varje fläkt av vind, varje stråle av ljus och värme, varje skönhetsfenomen är så att säga fällan på deras dräkt, mantelvecken hos dem som ser Gud ansikte mot ansikte...

Om änglarnas roll är sådan i förhållande till den skapade världen och dess lagar kan man förstå att det skedde starka störningar när denna världens furste och hans änglar föll. Jag undrar ibland om det inte finns en förbindelse mellan detta och vissa insekters, virus' och andra varelsers ”perversa” och ”djävulska” beteende. De är ju i sig själva varken direkt onda eller syndfulla. Hur det än är med den saken är det helt säkert att Satan på annat håll har förvandlat oskyldiga varelser till verktyg för människans frestelse, och människan har använt dem för att tillfredsställa sin egoism och njutningslusta, varmed hon har underkastat dem sig. Därigenom har hon förvärrat den ”förgänglighet” som utmärker deras nuvarande tillstånd och gått emot den hemliga dynamik som driver hela skapelsen, precis som Paulus säger.

Ty skapelsen väntar otåligt på att Guds söner skall uppenbaras. Allt skapat har lagts under tomhetens välde, inte av egen vilja, utan på grund av honom som vållade det, men med hopp om att också

skapelsen skall befrias ur sitt slaveri under förgängelsens och nå den frihet som Guds barn får när de förhärligas. Vi vet att hela skapelsen ännu ropar som i födslovåndor (Rom 8:19-22).

Det onda vi lider av i denna världen är alltså en följd av synden. Gud är inte dess upphov. Han kan inte få det att försvinna annat än genom att ta ifrån oss vår valfrihet, vilket är det mest värdefulla vi har och förutsättningen för vårt gudomliggörande.

Innebär detta att det onda ligger utom räckhåll för Gud och inte är underkastat hans försyn? Definitivt inte. Gud sätter gränser för detta onda som han inte har velat och gör så att det tjänar människans verkliga goda. Han anpassar sin nåd till prövningens styrka. Paulus skriver till Korintierna:

Era prövningar har inte varit övermänskliga. Gud är trofast och skall inte låta er prövas över er förmåga: när han sänder prövningen visar han er också en utväg, så att ni kommer igenom den (1 Kor 10:13).

Och det finns en läsning av vers 28 i Romarbrevets åttonde kapitel som lyder: ”vi vet att för dem som älskar Gud leder allt till deras bästa.” Det är enbart i denna bemärkelse som det lidande och de prövningar som drabbar oss kan sägas ”komma från Gud”, ”vara sända av honom”, något vi måste acceptera med tillitsfull enkelhet. Är de tillåtna av Gud, mätta av honom efter den kraft han ger oss och avsedda för vårt bästa är de, som Johannes Chrysostomos säger, inte längre något verkligt ont, inte mer än den smärtsamma behandling som en läkare kan ge oss. Det enda verkligt onda som finns är synden när vi begär den.

Det onda? Ordet är tvetydigt, och jag vill inför er förklara dess två betydelser. Annars kan uttryckets dubbeltydighet få er att blanda ihop saker och ting och leda er till hädelse.

Det onda, det verkligt onda, är otukt, äktenskapsbrott, girighet och alla de andra oräkneliga synder som förtjänar fullkomlig fördömelse och straff. Därefter är det onda, det som felaktigt kallas det onda, hunger, pest, död, sjukdom och alla andra olyckor av samma slag. Egentligen är de inte riktigt något ont, man bara kallar det så.

Och varför är inte detta något ont? Om det vore det, skulle det inte vara orsaken till så mycket gott för oss: det minskar högmodet, skakar om likgiltigheten, ger energi och skänker koncentration och iver. ”När han dräpte sökte de sig till honom, de vände åter till Gud” (Ps 78:34). Här rör det sig alltså om något ont som rättar, som gör oss på en gång renare och skickligare och som undervisar oss i den gudomliga filosofin, inte i den filosofi som förtjänar kritik och förkastelse. Den senare är förvisso inte Guds verk, den kommer från vår egen vilja som i första hand vill förstöra. Om Skriften kallar den plåga lidandet ger oss för ond så betyder inte detta att det är något ont av naturen. Det är när man följer människors åsikter som man kan kalla det så. Det är nämligen inte bara stöld och äktenskapsbrott, utan även olycka som beskrivs som ont i vårt språk, och det är efter detta språkbruk som Skriftens författare anpassar sig. Detta är vad profeten menar när han säger: ”Händer det en olycka i en stad utan att Herren har vållat den” (Am 3:6)? Jesaja, när han talar i Guds ställe, säger samma sak: ”Jag ger ljus och skapar mörker, jag bringar lycka och skapar ofärd” (Jes 45:7). Ofärd, det vill säga olycka. Detta är också det slags onda som Kristus anger i sitt evangelium när han säger: ”var dag har nog av sin egen plåga” (Matt 6:34), sin egen smärta och elände. Det är uppenbart att han därmed anger de plågor och smärtor han själv låter drabba oss och som är, precis som jag nyss sade, det yttersta tecknet på hans försyn och godhet.

Läkaren förtjänar beröm, inte bara när han leder sin patient till trädgårdar och ängar och ger honom tillfälle att njuta av badets fröjder, utan också och framför allt när han tvingar honom att fasta, när han plågar honom med hunger och törst, när han sträcker ut honom på sängen och förvandlar hans hem till ett fängelse, när han berövar honom ljuset och omger honom med tjocka ridåer, när han låter hans kropp känna av järn och eld och när han ger honom bitter medicin – ty han är hela tiden läkare. Om nu alla dessa smärtor som han åsamkar oss inte förhindrar att han bär en sådan titel, är det inte upprörande att se hur man hädar mot Gud, hur man inte längre igenkänner hans universella försyns goda verk när han pålägger oss plågor av detta slag, som till exempel hunger eller till och med döden? Det är ändå han, han allena, som är själens och kroppens sanne läkare. Ofta låter han vår natur drabbas av syndens feber när han märker att den blir självförnöjd

och högmodig av framgång. Han använder fattigdom, hunger, död och alla andra lidanden som av honom kända läkemedel, allt för att befria människans natur från sjukdomen som tär på den.³

Johannes Chrysostomos framställer alltså en princip som kan användas överallt. Han påstår dock inte att människan i vart enskilt fall kan utröna prövningens orsak och motiv. Guds Ord försäkrar oss att allt som Gud tillåter är för människans bästa, det är liksom ett "sakrament" av hans gränslösa kärlek. "Det som Gud tillåter är lika underbart som det han vill", sade Léon Bloy. Men detta skingrar inte mysteriet med Guds vägar och hans "ekonomi." Vi skall inte söka efter varför Gud tillåter det ena eller det andra. I sin traktat "om den gudomliga försynen" ställer samme Johannes Chrysostomos frågan:

Varför har onda människor, demoner och djävlar tillåtits verka i denna världen?

Och han svarar:

Om du vill veta varför detta har skett, om du inte nöjer dig med hans planers djupa och oförklarliga skäl, utan bara tänker på att ställa indiskreta frågor, alltid lite djärvare, då kommer du att fortsätta att undra över många andra saker. Varför har kätterierna fått fritt spelrum, varför finns djävulen, var finns demonerna, varför finns onda människor som får så många på fall? Och värst av allt, varför skall Antikrist komma med en sådan kraft att vilseleda att det han gör, enligt Kristi ord, skulle förföra till och med de utvalda, om det vore möjligt? Nej, man skall inte försöka utröna allt detta, utan lita på Guds vishets ofattbarhet.

I samma verk säger han strax innan detta stycke:

När du ser seraferna flyga kring den upphöjda och strålande tronen, med vingar för ögon och fötter, rygg och ansikte dolda, ropande av häpnad och bävan... kommer du då inte att gå och gömma dig, kommer du då inte att krypa ned under jorden, du som med sådan djärvhet vill

---

³ Johannes Chrysostomos, *Homelia till Antiochias befolkning*, 1:45.

utforska försynen hos en Gud vars styrka är utesäglig, bortom alla ord och ofattbar för de högre makterna?

Ty det som rör honom är känt i detalj bara av Sonen och den Helige Ande och ingen annan.⁴

Men Gud har inte bara lagt de prövningar och lidanden vi drabbas av under sitt gudomliga styre. Han har inte nöjt sig med att ordna dem efter sin försyn och sålunda få dem att tjäna vår frälsning. Fadern har sänd sin son för att han skall anamma vår natur med syndens alla konsekvenser, med lidandet och döden. Därför att han är Gud och människa har Herren Jesus Kristus kunnat radikalt förändra deras betydelse genom att anamma dem. Lidandet och döden var resultatet av och tecknet på människans separation från Gud genom synden. När de accepteras av honom i avsikt att fullkomna Faderns vilja och av kärlek till människorna, även hans bödlar, blir de till tecken och uttryck för hans sonliga kärlek till Fadern och hans gudomliga ”filantropi.” Just därigenom har han övervunnit dem. Och när han sänder sin Ande i våra hjärtan skänker han också oss kraften att göra vårt lidande och vår död till ett särskilt gynnsamt medel för att avstå från all egoism och visa vår kärlek till Gud och alla andra människor, liksom också vår förlåtelse av alla fiender och motståndare.

Kristus har inte kommit för att utplåna denna världens lidande och onda – men genom sin död och sin uppståndelse har han gett oss kraft att övervinna döden med döden och invänta dagen för hans återkomst i härlighet, då döden en gång för alla skall fångas upp i segern. Som en samtida exeget av Jobs bok skriver:

För att acceptera lidandets gåta krävs en viss inre attityd, utan vilken även de vackraste tankar inte skulle ha någon verkan på oss eller åtminstone inte kunna stilla oss. Denna inre attityd är det lilla barnets ödmjukhet när det bekänner sig vara okunnigt om den yttersta sanningen om allting, i synnerhet sin egen existens. Ett sådant barn accepterar de yttersta konsekvenserna av sitt tillstånd som skapad varelse och förvånar sig därför inte över att vara med om ett äventyr om vilket endast dess väsens upphovsman känner till början och slutet. Den ende som kan lida i frid är den som upphör att vilja förstå sitt liv i

---

⁴ Johannes Chrysostomos, *Traktat om försynen*, kap 12 & 13.

dess innersta djup och tar sin tillflykt i tanken att detta liv, ibland på ett så omänskligt vis nedbrutet, ändå är en allsmäktig och oändligt god Guds verk. Än en gång visar sig alla andra svar man kan ge honom vara underordnade detta i värde.⁵

För den kristne tar denna underkastelse av Guds vägar, hans sätt att styra våra liv, en mycket konkret form: accepterandet av korset som frälsningsinstrument, accepterandet av Kristi kors och vårt kors förenat med hans. När vi läser evangeliet ser vi hur svårt det var för Herren att få sina apostlar att acceptera korsets nödvändighet. Så är det också med oss. Det räcker inte med att tro på teoretiskt vis att Kristus har förverkligat sitt frälsningsverk genom korset. Vi måste också på ett verkligt, konkret vis, med vår inre blick upplyst av den Helige Ande, förstå att för var och en av oss är korset, det accepterade lidandet, den enda vägen till uppståndelsen – att korset självt rymmer uppståndelsens kraft.

Maximos Kapsokalvitos sade i sitt samtal med Gregorios sinaiten, vilket återges i Philokalia, att när den Helige Ande fyller en människas ande får han henne att se saker och ting på ett sätt som helt skiljer sig från hennes vanliga sätt att se dem. Är inte den kristne väsentligen en människa som upplyst av den Helige Ande ser något helt annat i lidandet, döden och alla de former korset tar för oss än vad den naturliga människan ser – nämligen uppståndelsens härlighet?

Placide Deseille

---

⁵ A. Feuillet, *L'énigme de la souffrance et la réponse de Dieu*, Dieu Vivant, nr 17, s 80.